
УДК 821.16.02:7.035“18”

Ганна Урсу
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ УГРУПУВАННЯ «ЗЄВОНІЯ»

У статті проаналізовано творчість угруповання письменників «Ziewonia», у діяльності яких утверджувалися слов'янофільські ідеї: кризь цикли перекладів, переспівів, пісень та дум. Розкривається зацікавлення культурою слов'янських народів у 30-х рр. XIX століття. Аналізується ідея національної самобутності і народності культури через диференційований підхід до явищ літературного фольклоризму, що стає основним мотивом творчості «зевончиків».

Ключові слова: «Ziewonia», митиці, фольклор, переклад.

W artykule przeanalizowano spuściznę artystyczną grupy pisarzy «Ziewonia», w twórczości i działalności których znalazły odbicie idee słowianofilskie: w cyklach tłumaczeń, przeróbek, piosenek i dumek. Pokazano zainteresowanie kulturą narodów słowiańskich w latach 30-tych XIX wieku. Przeanalizowano także ideę tożsamości narodowej i ludowości kultury narodu poprzez zróżnicowane podejście do zjawisk folklorizmu literackiego, który stał się podstawowym motywem twórczości ziewonczyków.

Słowa kluczowe: «Ziewonia», artyści, folklor, tłumaczenia.

The article analyzes a group of writers «Ziewonia», a work which alleged words analis ideas through cycles of translations, rehashing songs and ballads. Revealed interest in the culture of words Slavic peoples in the 30-ies of the XIX century, becoming a trend literary young people in the Prime features of the Weltanschauung of the Ukrainian people. Analyzes the idea of national identity and culture of the peoples through a differentiated approach to the phenomena of literary folklorism, which is the main motive of «Ziewonia».

Key words: «Ziewonia», artists, folklore, translation.

Процес контактів між польською та українською культурами набрав системного діалогу вже на початку XIX ст., і це висвітлили представники «української школи» в польській романтичній літературі. І в польській, і в українській літературах першої половини XIX ст. Україна виступає в різних тематичних і жанрових контекстах: в описово-подорожньому, етнографічному й фольклорному, побутовому, і, мабуть, що найголовніше, в історичному та літературному. Варто згадати, що саме польський романтизм у 1818 році вступає в боротьбу із класицизмом, яка тривала одинадцять років і закінчилася блискучим тріумфом першого, відкидаючи канони класицистичної естетики. Романтизм відкриває необмежені можливості взаємин літератури з фольклором, зображує новий етап взаємин польської літератури з українським фольклором. Його зародження і розвиток збігається із періодом становлення польської фольклористики, одним із основних об'єктів вивчення якої була усна народна творчість українського народу. Важливою особливістю польського романтизму є те, що значна частина його представників була вихідцями не лише з польської етнічної території, а із земель, захоплених польськими феодалами, зокрема з України, Литви, Білорусі.

Романтизм висунув низку ідей, літературна реалізація яких пов'язувалася із необхідністю звернення до фольклору та використання його ідейно-естетичного досвіду. Найголовнішою із них була ідея національної самобутності і народності культури.

Головним у фольклорі для романтиків був пошук елементів, які становлять, за їх уявленнями, зміст народності. У 30-х рр. у польській романтичній критиці формується диференційований підхід до оцінки явищ літературного фольклоризму. З одного боку, наголошується вимога поглиблення ідейно-художньої цілеспрямованості звертання до тих чи інших форм літературного використання народної поезії, з другого — теоретично «обґрунтовуються» спрощені форми фольклоризму, наближені до скептичного і негативного ставлення до народнопоетичних джерел [3, с. 50].

Зв'язок творчості польських письменників з українськими джерелами романтична критика розглядала як одне з найбільш яскравих і своєрідних явищ нової польської літератури, як зазначав дослідник Роман Кирчів у статті «“Українська школа” польського романтизму в контексті міжнаціональних фольклорно-літературних взаємин» [3, с. 22].

Відображенням цих зв'язків стає центр польського українофільства у Львові, де наприкінці 20-х — на початку 30-х років об'єднується угруповання талановитої молоді, яка в силу своїх демократично-слов'янофільських тенденцій виявляла жвавий інтерес до українського народу. Польські літератори Львова могли безпосередньо спілкуватися із тогочасною українською молоддю, маючи особисті контакти, зокрема із членами гуртка «Руська трійця». У той час у Львові та його околицях діяли такі активні збирачі українського фольклору, як Маркіян Шашкевич, Яків Головацький, Іван Вагилевич, Мирослав Ількевич, Вацлав з Олеська та інші.

Тому саме романтичний період позначений активним зацікавленням українським фольклором серед молодих польських письменників, які увійшли в історію польської літератури під назвою «Ziewonia» («Зевонія»). Цими представниками стали критик, перекладач, науковий дослідник, співробітник львівського Оссолінеуму Августин Бельовський, письменники та критики Юзеф і Олександр (Лешек) Дунін-Борковські, поет і прозаїк Луціан Семенський, збирач народних пісень Кажімеж Владислав Войчіцкі та літературний критик Людвік Яблоновський, а також українські письменники з угруповання «Руська трійця». Їх усіх об'єднало захоплення українським фольклором та його дослідження, і ці контакти передбачали глибші й інтенсивніші стосунки та співробітництво між різними літературними колами і групами письменників у наступному періоді.

Пізніше «зевончики» утвердилися як угруповання письменників Галичини, створене у 1832–1838 роках. Їх також називали «групою червоноруською» або ж «навчальним осередком Галичини», а в історію польської літератури вони увійшли під назвою «Zewonia», адже видавали однойменний альманах, що став одним із популярних польських літературних видань 30-х років (вийшло два випуски — 1834 і 1837 р.) [2, с. 56]. Члени угруповання вивчали українську народну поетичну творчість під час мандрівок підльвівськими околицями, а також безпосередньо спілкуючись з українцями, зокрема з такими ентузіастами у дослідженні фольклору, як члени гуртка «Руська трійця». Їхні творчі взаємини з українським фольклором — це здебільшого переклади і переспіви та інші близькі до них види літературного опрацювання українських народних пісень і дум. А зустрічалися вони для того, щоб спільними силами видавати свої праці у власних альманахах.

За організацію часопису літературної молоді взяли на початку 30-х років Северин Гоцинський і талановитий учений та поет, що вперше дав польському читачеві повний переклад «Слова о полку Ігоревім» (1833), — Августин Бельовський.

Як відомо, першим альманахом, що його Бельовський видав у Львові, стала «Zewonia» (1834). За назву видання взяли заголовок вірша Бельовського, надрукованого у другому томі «Haliczanina» (Львів, 1830). Цю назву Бельовський влучно пояснював у примітці так: «Зевонія або живе — це, за слов'янською міфологією, божество, яке дає життя» [1, с. 18]. Саме у цьому альманасі з'явився цілий цикл перекладів і переробок Бельовського з українських народних пісень.

Одночасно з виходом другого альманаху у Страсбурзі за редакцією В. Ліповського видається ще один альманах львівських письменників «Prace literackie» («Літературні праці») у Відні 1839 року. Упорядником і видавцем його був один із львівських літераторів Юзеф Борковський. Як і «Zewonia», альманах Борковського заповнений переважно поетичними та прозовими творами.

Останнім спільним виданням кола львівських письменників був «Album na korzyść pogorzalców» («Альбом на користь погорільців»), надрукований у Відні 1844 р. Ідея альманаху виникла під впливом широкого руху громадськості Галичини, спрямованого на організацію допомоги потерпілим від пожежі в Ряшеві. Це сприяло і здійсненню другої мети ініціаторів альманаху Ю. Борковського і А. Бельовського — широкому розповсюдженню книги.

Загалом «Prace literackie» та «Zewonia» мали белетристичний характер, а «Album na korzyść pogorzalców» був насичений історико-краєзнавчими матеріалами — нарисами про історичні місцевості Східної і Західної Галичини. Очевидно, що на змісті альманаху позначилося захоплення Бельовського історичними студіями.

У контексті зацікавлення історичними студіями розуміння історизму включало також вимогу змальовувати в літературі «природну людину», тобто людину, не скалічену «згубним» впливом цивілізації. Для концепції «природної людини» важлива роль відводилася безпосередній близькості матеріального і духовного життя героя до природи, а також його органічного зв'язку з народною культурою. Фольклорні мотиви романтики розглядали як важливий засіб розкриття і вираження сутності «природної людини», відображення особливостей її світосприйняття і світорозуміння, безпосередності думок і почуттів [3, с. 45].

Для романтиків народ вважався вічною категорією, а народні маси були призначені для перетворення світу. Взагалі «народність» стала важливим історіософським поняттям, адже і сам романтизм ідентифікувався з народністю, згідно з якою митець зобов'язаний відтворювати «народний дух» і «відкривати душу народу» через звернення до давньої творчості, яка вважалася спільним надбанням для всіх слов'янських народів.

Зацікавлення когорти митців були неоднорідними, вони торкалися як проблем культури, традиції, так і історії слов'янського народу. Завданням, яке ставили перед собою письменники-романтики, відкидаючи класицизм, було насамперед зібрання народних пісень та відшукування у них збережених пам'яток праслов'янської історії. Це мало слугувати звеличуванню народу і народної пісні, взятої за приклад для написання стилізованих думок і балад.

Другим завданням угруповання було детальніше заківлення історією народу. Повісті і драми пройняті історичною тематикою писав один із засновників групи драматург Домінік Магнушевський. Потрібно зазначити, що у своїх слов'янофільських захопленнях «зевончики» відкидали цінність доробку романтив, яких вважали не достатньо радикальними у протистоянні з іноземщиною.

Загалом ідеї слов'янофільства розвивалися не лише у Львові, а й у Варшаві, Кракові та Вільні. Питаннями слов'янофільства Галичини, лише частковими, займалися і в наукових працях. До цього ж не було видано жодного матеріалу, зацікавленням даною проблематикою.

Як зауважувала Анна Горячко-Борковська у своїй статті «Z zagadnień galicyjskiego słowianofilstwa» (1961), «генеза слов'янофільства у Галичині підтверджує тезу про зв'язок руху ідей “зевончиків” із процесом пробудження національної свідомості». Адже культурному розквіту Галичини передували два факти, починаючи з 1817 року: відкриття закритого у 1805 році Львівського університету та створення у Львові Національної бібліотеки імені Оссолінських, де зосередилося наукове та літературне життя краю.

Після 1830 року напрямок розвитку народно-слов'янофільських ідей сконцентровувався саме у літературному угрупованні «Зевонія» і відображався на шпальтах його часописів: «Zewonia» А. Бельовського, «Prace literackie» Й. Дуніна-Борковського та «Albumu na korzyść pogorzalców» [10].

Літературна діяльність групи, зокрема А. Бельовського і Л. Семенського, знайшла ґрунтовне висвітлення у монографіях польських літературознавців М. Яніон і А. Горячко-Борковської [7, s. 17]. Обидві авторки приділили належну увагу зацікавленням Бельовського і Семенського українським фольклором.

Перші літературні спроби Августа Бельовського (1806–1876), які припадають на середину 20-х років, ще далекі від фольклору. Але у 1830 р. у львівському альманасі «Haliczanin» він виступає із низкою перекладів сербських народних пісень і баладою «Trójziele», генетично пов'язаною з українською баладною піснею про тройзілля. Польський автор поєднує майже дослівний переклад багатьох моментів пісні з парафразами і самостійними розробками та інтерпретаціями окремих фабульних мотивів.

Великий цикл перекладів і парафраз Бельовського з українських пісень з'явився у альманасі «Zewonia» (1834). Під заголовком «Dumki ruskie» тут розміщено переклади трьох українських пісень: «Дуб на дуба похилився» («Smutek»), «Та тепер нічка та темнесенька» («Sproczynek»), «Веснянка» («Cztery brody»). Однак поетико-стильові прикмети народних пісень у його перекладах дуже спрощені і невиразні.

Майже рівночасно з Бельовським до української пісні звертається його друг — поет Луціан Семенський (1807–1887). З українською народною поезією він мав можливість познайомитись ще у дитинстві, а також у період тривалого перебування у Львові у 30-х роках, коли виявляв особливе зацікавлення до культур слов'янських народів, виступив як один із найактивніших діячів тогочасної польської демократії і показав себе як «один з найпалкіших польських поклонників української народної культури і традицій антифеодальної боротьби українського народу» [7, s. 13]. Важливою рисою перекладів автора є його уважне ставлення до пісенної версифікації і кропітка праця над відтворенням її характерних рис.

Зрештою, у 1835 році у кількох номерах львівського тижневика «Rozmaitość» з'являються перші переклади Семенського народних пісень («На зеленім цариночку», «Дума про похід Хмельницького в Молдавію», «Стоїть явір над водою», «Ой спав пугач на могилі», «Зашуміли густі лози», «Гомін, гомін по діброві», «Злая мати»). Згодом, у 1836 році, з'явився також вагомий переклад «Краледвірського рукопису».

Саме тому у спадщині Семенського має чимало захоплених висловлювань про «свіжий, пахучий, прозорий, стобарвний» [9, s. 147] поетичний світ української поезії

українського народу, чимало цікавих прикладів творчого звертання до українського фольклору.

Усі ці переклади ввійшли до спільної збірки Бельовського і Семенського, виданої у Празі в 1838 році «*Dumki A. Bielowskiego i L. Siemińskiego*». Загальні естетичні засади у справі перекладу народних пісень споріднюють літературні праці Семенського та Бельовського.

Принагідно варто відзначити творчі інтереси, пов'язані з українською пісенністю, близького приятеля вище згаданих перекладачів, одного з найактивніших організаторів літературного руху в Галичині Юзефа Дуніна-Борковського (1809–1843). Його літературна спадщина, на жаль, залишилася невпорядкованою, значна частина загинула, а посмертне видання було здійснене у 1857 році у Львові.

Безперечно, він, як і Бельовський та Семенський, надавав справі перекладу народних пісень великої функціональної ваги і вважав її важливим засобом взаємопізнання та зближення слов'янських народів, а також джерелом збагачення і розвитку рідної літератури.

З усіх українських пісень у перекладі Борковського за його життя був надрукований, правдоподібно, лише один — переклад старовинної народної пісні про Чурила у журналі «*Biblioteka Warszawska*» за 1841 р.

Дискурс діяльності львівської групи польських перекладачів українських пісень має низку спільних характерних прикмет, які дають нам право говорити про групу в цілому та окремо про кожного з основних її репрезентантів — Бельовського, Семенського, Борковського — як про певну школу. Спільним у них є той ґрунт, на якому розвинувся їхній інтерес до фольклору, особливо найближчого до них, українського, і робота над його літературним освоєнням. Це поглиблює романтичні естетичні засади літературного розвитку в слов'янофільському вимірі.

Таким чином, зазначає видатний польський письменник, критик, українофіл Михайло Грабовський (псевд. Edward Tarsza), називаючи Бельовського і Семенського «незрівнянними тлумачами» давнього слов'янського епосу (ідеться про їх переклади «Слова о полку Ігоревім» та «Краледвірського рукопису») і народних пісень. Критик підкреслив, що їхні переклади є «напевне істотнішим збагаченням польської літератури, ніж багато мнених оригінальних творів» [5, с. 10].

У той же час Кажімеж Владислав Вуйціцкі, польський літератор та історик, також надає перекладам Бельовського і Семенського перевагу над усіма іншими польськими перекладачами українських пісень [6, с. 225]. Оцінка можливо, дещо перебільшена, однак не можна не погодитися, що «Думки» Бельовського і Семенського були помітним тогочасним літературним явищем.

Отже, підсумовуючи вище викладене, можемо стверджувати, що епоха романтизму засвідчила не лише етнографічні, фольклорні та побутові контексти, а й також історичні, та все більше і глибше зобразила національність, національні традиції, національний характер фольклоризму, надавши йому самобутнього сенсу. Зрештою, висвітлюючи романтичний період в україно-польських взаєминах, варто зазначити, що найважливішою його рисою було те, що польська сторона вперше починає систематично звертатися не лише до українських справ, історії, фольклору, а й до української літератури як цілісної літератури слов'янських народів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кирчів Р. Ф. Україніка в польських альманахах доби романтизму / Р. Ф. Кирчів. — К. : Наукова думка, 1965.
2. Кирчів Р. Ф. Український фольклор у польській літературі / Р. Ф. Кирчів. — К. : Наукова думка, 1971.
3. Романтизм: між Україною та Польщею. Зб. наук. праць // Київські полоністичні студії. Т. 5. — К. : 2003.
4. Goriaczko-Borkowska A., Janion M. Lucjan Siemieński poeta romantyczny. Twórczość poetycka Augusta Bielowskiego / A. Goriaczko-Borkowska, M. Janion. — Wrocław, 1965.
5. Grabowski M. O szkole ukraińskiej poezji / M. Grabowski. — 1840.
6. Historia literatury polskiej K. Wł. Wójcickiego, t. I. — Warszawa, 1845.
7. Janion M. Lucjan Siemieński poeta romantyczny. Twórczość poetycka Augusta Bielowskiego / M. Janion. — Wrocław, 1965.
8. Małecki M. Lucjan Siemieński: Od wczesnych utworów do Trzech wieszcz / M. Małecki. — Wyd. Częstochowa, 1997.
9. Siemieński L. Muzamerit czyli powieści przy świetle księżyca, t. II / L. Siemieński. — 1843. — 147 s.
10. Zewonia. Noworocznik / Wyd. A. Bielowski. — T. I. — Lwów, 1834; T. II, wyd. I. — Praga, 1838; wyd. II, pomnożone. — Strasburg, 1839.